

BENT SØNDERGAARD:

tent - tint,

en lydgeografisk undersøgelse.

Materialet til denne undersøgelse er for størstedelens vedkommende tilvejebragt gennem en opfordring i de lokale dagblade.

De mange meddelere, som har sendt bidrag, takkes. Denne opsats skulle give et indblik i, hvorledes den gren af dialektforskningen, som kaldes lydgeografi, arbejder med kortlægning af den geografiske udbredelse af lyd-fænomener.

Det er bekendt, at biordet *tit*, ofte, i ældre tid hed *tint* eller *tent* på Mors og i Thy.

Nogle eksempler fra den foretagne undersøgelse illustrerer dette: *de goer tent epo* (Heltborg) - det går tit på, det sker ofte; - *de er et så tent æ kommer* (Snedsted) = det er ikke så tit jeg kommer; - *a må tent hint æ kyer hjem* (Erslev) jeg må tit hente køerne hje m; - *så kommer di tent in mæ fesk* (Flade) = så kommer de tit ind med fisk; - *do kommer så tint* (Gullerup) du kommer så tit.

Fra Mors er dette ord *tint* første gang overleveret af Caspar Schade i "Bidrag til en Morsingboe-Grammatik", et lille håndskrift, som indgår i Schadesamlingen på Statsbiblioteket i Århus, (manuskript 70 . 0). Ordet gradbøjes her således: *tint, tier, tiest*, jvf. opsatsen om Schade andetsteds i denne årbog.

Derimod er det påfaldende, at *tint* ikke er overleveret i Schades store samling af morsingske dialektord: "Bidrag til et jysk Idiotikon" [dialektordbog], så meget mere, som *tint* antagelig da anvendtes på hele øen.

Påfaldende er det ligeledes, at *tint* ikke er registreret i Jens Lunds bog om morsingmålets lyd- og formlære fra 1932-38 eller i Skyums tobindsværk om Mors-dialektens ordforråd, der udkom 1948-54.

Fra Feilbergs jyske ordbog ved vi imidlertid, at det i Thy og på Mors hedder: *tent, tint* eller *tit*, hvorimod Molbechs dialektleksikon fra 1841 ikke har medtaget ordet.

Karakteristisk er det også, at da "Institut for jysk sprog- og kulturforskning" ved Aarhus universitet for nogen tid siden søgte oplysninger om gradbøjningen af *tit*, fik man fra Mors i næsten alle tilfælde formerne: (*tit*) - *titer* - *titest*; *tint* nævnes ikke af nogen.

Tilsvarende fik man fra Thy gennemgående svaret: *tent* - *tenter* - *tentest*. Der iagttages her en tydelig forskel mellem morsingmål og thybomål, som skal uddybes nedenfor.

*

Dette var om overleveringen. Den er så mangelfuld, at det er umuligt at danne sig et tils trækkeligt pålideligt billede af den *geografiske udbredelse* af ordet i ældre tid på grundlag heraf. Sandsynligheden taler for, at området har været større end i dag. Spørgsmålet er blot, hvor meget større. Det forekommer mig rimeligt at skønne, at ordet har været begrænset til Thy og Mors.

Det på kortet nedenfor indtegnede område, i det væsentlige Nordthy og Nordmors, er at betragte som resterne heraf - hvad der i fagsproget kaldes et

reliktområde. - Anderledes udtrykt: Af rigssprogsformen *tit* trænges dialektformen *tint-tent* bestandig længere mod nord.

Det er en kendsgerning, at den sproglige ensretning griber om sig - netop i de sidste tiår er den sat ind med voldsom kraft - og dette får skæbningsvange konsekvenser for *nuancerne, særdragene*, i en dialekt. Den skæbne, som er overgået *tint*, er et skoleeksempel herpå.

Hovedtrækkene, de grove konturer af dialekterne, vil formodentlig bevares, men ikke enkelthederne. - Gradvis, måske ofte umærkeligt for den mindre opmærksomme bærer af dialekten, uddør den form, som her har ægthed og oprindelighed i sig, nemlig *tint*, og afløses af rigssprogets *tit*. Og heri følges den af mange.

Inden for det område, hvor *tent* oprindeligt antages at have været anvendt, Mors og Thy, - et område som er afgrænset naturligt, nemlig af Limfjorden og det tyndt befolkede Han herred, foregår udslettelsen af ordet i en syd-nordgående strøm. På dette punkt stemmer alle meddeleres udsagn overens: *tent-tint* hører til mod *nord*, henholdsvis Nordthy og Nordmors. - Til syvende og sidst beror den megen tale om forskellen i dialekten på Syd- og Nordmors ikke på andet og mere, end at man på øens nordlige del er mere konservativ i sproglig henseende, man taler en renere og bedre, dvs. mindre rigssprogspåvirket, dialekt, hvilket er rosværdigt. (Flere meddelere, hvis belæg har måttet indstemples i Morsø Sønder herred har således stærke slægtsforbindelser på Nordmors).

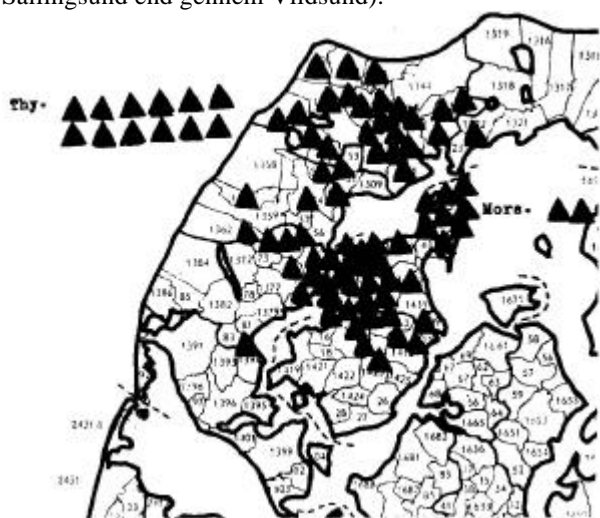
*

Det blev ovenfor sagt, at der var en afgørende forskel mellem anvendelsen af ordet *tent-tint* i Thy og på Mors, - en forskel som imidlertid ikke fremgår af kortet. Generelt kan man sige det på den måde, at ordet i det førstnævnte område tilhører det levende talesprog, mens det i det sidste område er uddød, bortset fra spredte forekomster på øens nordlige del, et indirekte bevis herfor har man også i den kendsgerning, at hverken Lund eller Skyum har været opmærksomme på ordet, selv om det måske til dels kan skyldes, at de i for ringe grad har inddækket de tre nordligste sogne, Sejerslev, Ejerslev, Jørsby.

Den her givne hovedregel er imidlertid, som vi skal se, ikke gældende uden modifikationer.

På grundlag af en sådan geografisk afgrænsning af *tint-tent* lønner det sig ikke at hengive sig til spekulationer over, om formen er opstået i Thy og derfra vandret til Mors eller omvendt. At ordet er levende i thybomål i dag, men døende i morsingmål, beror ikke på, at det er mere oprindeligt i Thy end på Mors, men er sikkert blot at forstå som et udslag af en større sproglig konservatisme, en stærkere fastholden ved det gamle, fra fædrene nedarvede sprog, en holdning, som set fra dialektforskningens synspunkt kræver respekt.

Det, som det gælder om, er at forstå *helheden*. Og selve den geografiske afgrænsning af tint-tent bliver da et bevis på en sproglig sammenhæng mellem morsingmål og thybomål. (Der går et skarper dialektskel gennem Sallingsund end gennem Vildsund).

Lad os betragte den geografiske fordeling nøjere, først i Thy.

Hvis det indsamlede materiale her tør betragtes som fyldestgørende, kan man skelne mellem tre bælter:

1. *Sydthy*, omfattende Refs samt den sydlige del af Hassing herred. Tent har her en *meget* sparsom anvendelse, selv om formen måske ikke kan betegnes som *helt* uddød. Karakteristisk er en meddelelse fra Gettrup sogn, der beretter, at tent føles *meget* påfaldende der. Meddelelsen kender kun én gammel mand (fra Midtthy), som anvender ordet. Noget tyder imidlertid på, at ordet for et par generationer siden har været anvendt også her.
2. *Midtthy* - den nordlige del af Hassing og den sydlige del af Hundborg herred. Her anvendes ordet betydelige mere, navnlig af gamle eller ældre mennesker.
3. *Nordthy*, dvs. den nordlige del af Hundborg herred, Hillerslev herred samt måske den østlige del af Vester Han herred, f.eks. Hannæs. Her tør ordet betegnes som almindeligt forekommende; det tilh. det levende talesprog.

En meddeler fra Klitmøller oplyser, at tent er ret almindeligt anvendt af ældre mennesker på egnen, men kun få under 50 år bruger formen.

En meddeler fra Østerild oplyser således, at alle, både ældre og yngre, dér siger tent. Hvor almindeligt forekommende ordet er, får man et indtryk af, når det oplyses, at en 44-årig dyrlæge i samme herred anvender tent til daglig. Dette indtryk stemmer med, hvad kenderen af Thy-dialekten, lærer Torsten Balle i Torsted, har oplyst: tent anvendes almindeligt i Nordthy, man studser ikke over ordet; anvendelsen af det føles helt naturlig.

For fuldstændighedens skyld bør det anmærkes, 1) at fejlslutninger naturligvis ikke kan udelukkes, 2) at individuelle forskelle gør sig gældende ved anvendelsen af tent - som på mange andre sproglige felter - hvorfor der findes oplysninger, som ikke lader sig indpasse i en skematisk oversigt som denne; 3) og at der i flere sogne findes sparsomme belæg. Dette taget i betragtning, peger dog så mange af hinanden uafhængige faktorer i samme retning, at *helhedsindtrykket* ikke lader sig diskutere: i Thy stiger anvendelsen af tent jo længere man kommer nordpå i landsdelen. På *Mors* er forholdene ret vanskelige at

overskue. Et ord som tent uddør naturligvis ikke i løbet af én generation. Hovedindtrykket er dog, at formen i langt højere grad end i Thy er på retur, og at den - på samme måde som i Thy - forsvinder i en syd-nord-gående bevægelse. På Syd- og Midtmors ville anvendelsen heraf i dag føles påfaldende, gammelagtigt; formen må her betegnes som næsten eller måske fuldstændig død. På Nordmors fastholdes ordet mere, navnlig i de tre nordligste sogne, men tendensen mod udslettelse er dog tydeligt iagttagelig; det er kun de gamle, som er bærere af formen, ikke, som stedvis i Nordthy, hele sogneenheden, yngre såvel som ældre.

Ganske oplysende er det, at en gammel meddeler i Vils, som i 1911 flyttede hertil fra Flade, tydeligt erindrer tint fra Nordmors, men ikke mindes, at han har hørt formen på sit nuværende bosted i Sønder herred.

På grundlag af det ganske fyldige indsamlede materiale kan der foretages følgende *tidsmæssige* inddeling:

1. Mange ældre meddelere - navnlig på Midtmors - oplyser, at de med sikkerhed ved, at deres bedsteforældre anvendte tint-tent, ofte den generation, som gik i graven mellem 1900 og 1920; flere vil endvidere ikke udelukke muligheden af, at forældrene kan have gjort brug heraf, men nogle er ret usikre over for spørgsmålet.

2. Ikke få ældre mennesker erindrer, at formen blev brugt i deres hjem og altså tilhørte forældregenerationen, hvorimod de ikke selv husker at have anvendt ordet.

3. Endelig findes der det fåtal af gamle mennesker, som stadigvæk anvender ordet, og de findes fortrinsvis i øens nordligste sogne.

For fuldstændighedens skyld bør det nævnes, at den geografiske udbredelse af *tint-tent* tillader en anden tolkning, som bl.a. Torsten Balle forfægter, nemlig en geografisk todeling med et mellemliggende blandingsområde: ("diffusionsområde"), forårsaget af folkeblandning: *tint-tent* er kun hjemmehørende i Nordthy og på Nordmors - og udlægges som et tegn på det nære slægtskab mellem disse to egne dialekter - men er oprindeligt fremmed både i Sydthy og på Sydmons.

*

Sluttelig skal der siges noget om lydforholdene.

Der findes to former: *tint* og *tent*, hvoraf den sidste er enerådende i Thy, hvorimod begge findes på Mors og anvendes som frie varianter, men muligheden for, at tint er den morsingske form, modsvarende thybomålets tent, kan vel ikke udelukkes (men næppe heller bevises).

Når der knytter sig så forholdsvis stor interesse til tint-tent skyldes det dels formernes ringe geografiske udbredelse, dels netop lydforholdene. Mig bekendt er der ikke gjort forsøg på at forklare disse. Ganske vist rummer Feilbergs ordbog en henvisning til P. K. Thorsens: "Bidrag til en nørrejysk lydlære" (side 77), men her gives ingen forklaring på formen, der blot karakteriseres som mærkelig.

Under forudsætning af at tint-tent er identisk med tit, hvad det vel ikke er rimeligt at bestride, er det vanskeligt ud fra etymologien (dvs. afstamningen og betydningen) til biordet tit at forklare forekomsten af n i tint-tent.

I et sådant tilfælde vil man søge at finde paralleleksempler, i dette tilfælde altså ord, der har et lignende n-indskud, og hvorfra n ad analogisk vej (dvs.

ved en ligeartet dannelsesmåde) kan være trængt ind i tint-tent.

På nuværende tidspunkt kan jeg imidlertid ikke i jysk påvise sådanne paralleleksempler, hvorfor jeg foreløbig nødsages til at kalde n et spontant udviklet nasalinfiks, dvs. et n-indskud i ordstammen, opstået uden påviselig ydre påvirkning (analogi). Dette er måske ingen synderlig tilfredsstillende forklaring, men vel tilstrækkeligt til en foreløbig karakteristik af fænomenet.

Ved drøftelse med andre sprogforskere er det fra flere sider blevet gjort gældende, at n i tint/tent kan være trængt ind på følgende måde. Der findes i de danske dialekter en

række ”formpar”, dels med nasal, dels med assimilation, f.eks.: klint/klit, banke/bakke, stænte/stætte, tinte/titte, (= fnise); muligvis kan disse former stedvis have existeret som parallelformer; - og ad denne vej kan et ”falsk” n være trængt ind i *tint*, som vekselform til *tit*, men da ingen af de ovennævnte vekselformer forekommer i morsingmål, der har den assimilerede form, forekommer denne forklaring mig lidet sandsynlig.

(Det bør måske overvejes, om n i *tint-tent* kan have sammenhæng med det oldislandske udsagnsord *tina*, som - under opslagsordet *tid* - nævnes i Niels Åge Nielsens etymologiske ordbog).

(Kilde: Historisk Årbog for Thisted amt 1967, side 352-359).